७

मराठीतील ज्ञानव्यवहार आणि आपण

डॉ. वीणा सानेकर
मराठी विभागप्रमुख,
के.जे. सोमैया कला, वाणिज्य महाविद्यालय

जागतिकीकरणातून फोफावलेल्या वेगवान बदलांचे वारे चोहीकडे वाहू. लागले आणि मॉल संगणक, इंटरनेट, फेसबुक, मोबाईल अशा एक नव्याच संस्कृतील आपण फेकलो गेलो. त्यामुळे आपल्या जगण्याशी संबंधि कोणतेच क्षेत्र या बदलांमधूल सुटले नाही. आपली भाषा, या भाषेतले साहित्य, वाचनाची माध्यमे आणि वाचनसंस्कृतीवर देखील परिणाम झाले. माणसाचे माणूसपण जिवंत ठेवणारे अत्यंत प्रभावी माध्यम म्हणजे पुस्तक. पुस्तकाच्या खिडकीतून ज्ञानाच्या वेगवेगळया क्षितिजांना आपण स्पर्श करू शकतो. नव्या कोऱ्या पुस्तकाचा वास आपल्या मनाला खोलवर स्पर्श करतो. पुस्तकांचे विश्व हा आपल्या एकूण ज्ञानव्यवहाराचा अत्यंत महत्त्वाचा भाग आहे. पुस्तके प्रकाशित होणे, ती वाचली जाणे, त्यांची समीक्षा होणे या सर्व गोष्टींना ज्ञानव्यवहाराच्या क्षेत्रात महत्त्वाचे स्थान आहे.

१९९० नंतरचा काळ हा माहितीच्या स्फोटाचा काळ समजला जातो. अनेक प्रकारची माहिती धवधब्यासारखी आपल्यावर कोसळते आहे नि त्याचवेळी ज्ञान आणि माहिती यांच्यातली सीमारेषा माणसांना नीट उमगेनाशी झाली आहे. वाचन व लेखनातून स्वतःची अभिव्यक्ती, स्वतःचीप्रज्ञा विकसित होते. मात्र आजच्या काळात 'अस्सल प्रज्ञा' आणि 'कृत्रिम प्रज्ञा' यात संभ्रम निर्माण होणे सुरू झाले आहे.

मूलभुल संशोधन, नवनिर्मिती यांची कास धरून एकाग्रतेने काम करणे होऊन तयार व आयत्या उपलब्ध गोष्टींवर स्वतःला ज्ञानी सिद्ध करण्याची स्पर्धा सुरू आहे. आपल्या वैचारिक परंपरेचा वारसा जबाबदारीने संभाळण्याऐवजी उथळ गोष्टींकडचा कल वाढत चालला आहे. नव्या पिढीसमोर आजच्या चंगळवादी जगात इतकी प्रलोभने निर्माण झाली आहेत की त्यांच्यामागे धावताना आपल्या सर्जनशीलतेच्या ऱ्हासाकडे पाहण्यास आजच्या पिढीला वेळ नाही.

नैतिक मूल्ये गुंडाळून ठेवून यश प्राप्त करण्याचे सोपे मार्ग धुंडाळण्याकंडे वाटचाल सुरू आहे. या सर्व गोष्टी एकूण ज्ञानव्यवहाराला प्रदूषित करणाऱ्या आहेत. जागतिकीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर निर्माण झालेला सपाटीकरणाचा धोका देखील मोठा

Vol: 5th, Issue : I, English-Marathi, Quarterly: 1st June. 2016,ISSN : 2319-5525

आहे. भाषिक-सांस्कृतिक सपाटीकरणामुळे अनेक गोष्टी हरवत चालल्या आहेत. आलपी भाषा 'ग्लोबल' होऊ शकत नाही त्यामुळे ग्लोबल युगात तिचा हात सोडला तरी हरकत नाही अशी धारणा दृढ होऊ लागली आहे. त्यामुळेच मराठीच्या ज्ञानव्यवहाराचा विचार अत्यंत सजगपणे करणे महत्त्वाचे ठरते. मराठीतील वाचनव्यवहाराचे स्वरूप आज काय आहे? नवी पिढी त्याकडे कसे पाहते? ही पिढी काय वाचते? त्यातील गुणवत्तापुर्ण पुस्तके किती? हे सगळेच प्रश्न आज महत्त्वाचे आहेत. आजच्या पिढीची भाषा 'दृश्य' आहे. या पिढीचे नाते अक्षरांपेक्षा अधिक स्क्रीनवर उमटणाऱ्या गोष्टींशी जुळते. एका अर्थी अख्खे जगच त्यांच्या बोटांवर आले आहे.

वेब पोर्टल्स, ब्लॉग्ज, ई-पुस्तके अशा अनेक माध्यमांशी नव्या पिढीचे नाते जडते आहे. विकिपिडियामुळे मराठीतील ज्ञानकोष समृद्ध करण्याची संधी आपल्या सर्वांनाच उपलब्ध झाली आहे. वैद्यक, न्याय, मानसशास्त्र इत्यादी क्षेत्रातील पुस्तकांच्या अनुवादांच्या माध्यमातून विविध ज्ञानशाखांमधले ज्ञान आपल्या भाषेत आणणे आज सोयीचे झाले आहे.

हा काळ पडझडीचा आहे तसाच तो घुसळणीचा देखील आहे अनेक अर्थांनी तो संक्रमणाचा आहे मात्र या आव्हानात्मक काळात आपल्या भाषेचे मरण ओढवणार नाही याची सर्वतोपरी काळजी घेणे ही आपली सर्वात मोठी जबाबदारी आहे. 'भाषा मरता देशही मरतो संस्कृतीचाही दिवा विझे' हा कवी कुसुमाग्रजांनी दिलेला इशारा म्हणूनच पुन्हा-पुन्हा समजून घ्यायला हवा. मराठीतील वाचनव्यवहाराला खत-पाणी घालत तो अधिक प्रवाही ठेवायला हवा आणि मुख्य म्हणजे ज्ञानभाषा म्हणून मराठी भाषेचे नानाविध पैलू सक्षम करणाच्या वाटा शोधायला हव्यात

...

Vol: 5th , Issue : I, English-Marathi, Quarterly: 1st June. 2016,ISSN : 2319-5525